

BAĞIMSIZ KOLLUK ŞİKÂYET SİSTEMİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ VE ÖRNEK ÜLKE UYGULAMALARI*

The Main Characteristics of The Independent Law Enforcement Complaint Systems and The Examples Regarding State-Level Applications

Dr. Mustafa GÜNGÖR** - Prof. Dr. Yusuf KARAKILÇIK***

Geliş Tarihi: 1 Mayıs 2020 Yayın Tarihi: 14 Ekim 2020

Öz

Kolluk kuvvetleri, iç güvenliğin sağlanmasında ve hukukun üstünlüğünün korunmasında önemli bir görev üstlenmektedir. Bu görevin icrasını sağlamak üzere kolluk mensupları diğer kamu görevlilerinden farklı olarak arama, el koyma, yakalama, zor kullanma, silah kullanma gibi birtakım özel yetkiler ile donatılmıştır. Söz konusu yetkilerin kullanımının insanların temel hak ve özgürlüklerinin ihlaline sebep olabilme potansiyelinden dolayı kolluk personeli de kurum içi ve kurum dışı birtakım mekanizmalar tarafından denetlenmekte ve gözetilmektedir. Kolluk personelinin denetiminde hiyerarşik denetim ve disiplin kurulları marifetiyle yapılan denetime ek olarak yasama, yürütme ve yargı organları, mülki amirler, bağımsız kurullar, halk, medya ve sivil toplum örgütleri tarafından icra edilen sivil gözetim de son derece önemlidir.

Araştırma kapsamında sivil gözetimin bileşenlerinden bağımsız kolluk Şikâyet sistemleri ele alınmış, yalnızca kolluk kuvvetleri aleyhindeki Şikâyetleri araştırmakla görevli uzmanlaşmış

Abstract

Law enforcement agencies play an important role in ensuring internal security and protecting the superiority of law. In order to ensure the execution of this duty, law enforcement officers are equipped with a number of special authorizations such as search, seizure, use of force and use of weapons, unlike other public officials. Due to the potential of the use of such powers to violate the fundamental rights and freedoms of people, law enforcement personnel are also supervised by some internal and external mechanisms. In addition to the supervision by hierarchical control and disciplinary boards, civilian oversight by legislative, executive and judicial bodies, administrative authorities, independent boards, the public, the media and non-governmental organizations is also very important.

Within the scope of the research, one of the components of civilian oversight 'independent law enforcement complaint systems' have been examined. Countries with specialized institutions tasked with investigating complaints against law

* Bu çalışma "Kolluk Şikâyet ve Gözetim Sistemi ve Türkiye İçin Kolluk Gözetim Kurumu (Kolluk Ombudsmanlığı) Önerisi" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Jandarma Kriminal Daire Başkanlığı, mustafagunor@jandarma.gov.tr, ORCID ID: 0000-0002-6738-1704

*** İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, yusuf.karakilcik@inonu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9599-6290

kuruma sahip ülkeler temel alınarak; Avrupa Konseyi üyesi ülkelerden Belçika, Danimarka, İngiltere ve Galler, İrlanda, İskoçya, Kuzey İrlanda, Lüksemburg, Macaristan, Malta ve Norveç; ayrıca Güney Afrika, Kanada, Kenya ve Yeni Zelanda'da bulunan kurumlar yetki, kaynak, bağımsızlık, şeffaflık, raporlama ve sivil toplum katılımı gibi birtakım kriterler kapsamında kuruluş kanunları, kurumsal web siteleri, performans programları ve faaliyet raporlarından yararlanmak suretiyle karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiş ve söz konusu sistemlerin etkililiğini artıracak bazı önerilerde bulunulmuştur. 'Bağımsız, tarafsız ve sivil yapı' ilkelerine uygun uygulama örnekleri olmakla birlikte, sistemin etkililiğini artıracak birtakım reformlara ihtiyaç bulunduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sivil gözetim, hesap verebilirlik, bağımsız denetim, kolluk, bağımsız kolluk şikâyet mekanizması.

enforcement officers; Belgium, Denmark, England and Wales, Ireland, Scotland, Northern Ireland, Luxembourg, Hungary, Malta and Norway from the member states of the Council of Europe and also institutions in South Africa, Canada, Kenya and New Zealand have been examined in a comparative manner by benefiting from establishment laws, corporate websites, performance programs and annual reports within some criterias such as authority, resource, independence, transparency, reporting and civil society participation. Some suggestions have been made to increase the effectiveness of these systems. Although there are some examples in accordance with the principles of "independent, impartial and civil structure", it has been seen that there is a need for some reforms that will increase the effectiveness of the system.

Keywords: Civilian oversight, accountability, independent audit, law enforcement, independent law enforcement complaints mechanism

GİRİŞ

Kamu makamları tarafından, kamu düzenini sağlamak amacıyla, kamu özgürlüklerine konulan sınırlamalar kolluk faaliyeti olarak nitelendirilmektedir. Bu anlamda kolluk sözcüğü, hem bahsedilen idari etkinliği hem de bu etkinliği yürüten görevlileri anlatmak için kullanılmaktadır (Giritli vd., 2015: 1147). Kolluk personeline diğer kamu görevlilerinden farklı olarak kamu düzenini sağlama, uyarıda bulunma, durdurma ve kimlik sorma, silah kullanma gibi birtakım yetkiler verilmiştir. Kolluk kuvvetleri, hukuk devletinin gereği olarak sahip olduğu yetkileri kullanırken kanunlara ve hukuk kurallarına uygun davranmakla sorumludur. Kolluğa münhasır olarak verilen yetkilerin kullanımına dair esaslar ve sınırlar yasal düzenlemelerle belirlenmektedir. Dolayısıyla kullanılan yetkinin kanunlarda belirtilen esaslar dâhilinde kullanılması zorunludur. Gerekli koşullar oluştuğunda kişi hak ve özgürlüklerine müdahale etme gibi önemli bir yetkiye sahip kolluk personelinin denetlenmesi ve kontrol altında bulundurulması son derece önemlidir.

Kolluk personelinin görevlerini yerine getirmeleri ve yetkilerini kullanmaları sırasında meydana gelen hak ve özgürlük ihlalleri, idari denetim (hiyerarşik denetim ve idari teftiş) ve disiplin kurulları marifetiyle yapılan denetim olmak üzere birtakım iç denetim mekanizmaları tarafından incelenmektedir. Bununla birlikte kurum içi denetim mekanizmaları her zaman yeterli olmayabilmektedir. Kişi hak ve özgürlüklerinin korunması, demokratik hakların geliştirilmesi, bu hakların vatandaşlarca kullanımının garanti altına alınması için kolluk kuvvetlerinin denetiminde hiyerarşik amirler ve disiplin kurulları aracılığıyla yapılacak denetimlerin yanında yasama, yürütme, yargı, bağımsız kurullar, sivil toplum kuruluşları ve medya tarafından gerçekleştirilecek denetimler de önem arz etmektedir. Kolluk birimlerinin faaliyetlerinin ve bu faaliyetlere dayanak oluşturan politikaların sivil otoritelerce izlenmesi faaliyetinin alanyazında sivil gözetim olarak adlandırıldığı görülmektedir. Buradaki 'sivil' ibaresi polis olmayan, asker olmayan anlamına gelirken, 'sivil otoriteler' ibaresi ise meclisi, yürütmeyi, yargıyı, bazı ülkelerde hükümetten bağımsız kurumları ve sınırlı düzeyde kamu otoritelerince yetkilendirilmiş vatandaş gruplarını kapsamak-

tadır (Koyuncu, 2010: 114). Güç kullanma yetkisine sahip tek meşru kurum devlet olup, devlet, güç kullanımı esnasında demokratik yollarla seçilmiş meşru yönetimin gözetim ve denetiminde olmalıdır. Kolluğun hesap verebilirliğinin sağlanamadığı demokrasiler, kolluk mensuplarının hak ihlaline sebep olan uygunsuz davranışlarına herhangi bir yaptırım uygulanmaması neticesinde bir polis devletine dönüşebilmektedir (Roach, 2014: 29).

Sivil gözetimin sacayaklarından biri bağımsız kurullar marifetiyle icra edilen denetimdir. Bağımsız kolluk şikâyet mekanizmalarının ortaya çıkması kolluk personeline yönelik şikâyetlerin yine kolluk teşkilatı tarafından ele alınması halinde, adaletli olmayacağı düşüncesi sonucu gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda vatandaş tarafından yapılan şikâyetlerde üzerinin kapatılacağına dair endişe duymadan veya şikâyet neticesinde herhangi bir zarara uğramadan başvuru yapılabilecek tarafsız bir mekanizma arayışına girilmiştir (Goldstein, 1977'den aktaran Altuntup, 2015a: 43; Altuntup, 2015b: 892). 1950'li yıllarda ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada ve Avustralya gibi ülkelere de yayılmıştır (Altuntup, 2015a: 44).

Kolluk kuvvetlerine yönelik şikâyetler, kamu hizmetlerine ilişkin tüm alanlardaki şikâyetleri incelemekle görevli genel şikâyet mekanizmalarının görev alanlarına dâhil edilebilmektedir. Bununla birlikte yalnızca kolluk kuvvetlerine yönelik şikâyetleri araştırmakla görevli uzmanlaşmış kurumlara sahip ülkeler de bulunmaktadır. Bahse konu ülke uygulamaları incelendiğinde, söz konusu kurumların yetkilerinin, kuruluş yapılarının ve şikâyet süreçlerinin değişiklik gösterdiği görülmektedir. Araştırma kapsamında sivil gözetimin bileşenlerinden bağımsız kolluk şikâyet sistemleri ele alınmış, İngiltere Bağımsız Polis Davranışları Ofisi (*The Independent Office for Police Conduct, IOPC*), Kanada Sivil Denetim ve Şikâyet Komisyonu (*Civilian Review and Complaints Commission for the Royal Canadian Mounted Police, CRCC*), Danimarka Bağımsız Polis Şikâyet Kurumu (*Independent Police Complaints Authority*), Belçika Daimi Polis Gözetim Komitesi (*The Standing Police Monitoring Committee*), Macaristan Bağımsız Polis Şikâyet Kurulu (*Independent Police Complaints Board*), Norveç Polis İşlemlerini Soruşturma Bürosu (*The Norwegian Bureau for the Investigation of Police Affairs*), Kenya Bağımsız Kolluk Gözetim Otoritesi

(*The Independent Policing Oversight Authority, IPOA*), Yeni Zelanda Bağımsız Polis Eylemleri Otoritesi (*Independent Police Conduct Authority, IPCA*), Güney Afrika Bağımsız Polis Soruşturmaları Direktörlüğü (*Independent Police Investigative Directorate, IPID*), Kuzey İrlanda Polis Ombudsmanı (*Police Ombudsman for Northern Ireland, PONI*), İskoçya Polis Soruşturmaları ve İnceleme Komiserliği (*The Police Investigations & Review Commissioner, PIRC*), İrlanda Garda Síochána Ombudsman Komisyonu (*The Garda Síochána Ombudsman Commission, GSOC*), Malta Bağımsız Polis Şikâyet Kurulu (*Independent Police Complaints Board*), Lüksemburg Polis Genel Müfettişliği (*The General Police Inspectorate*) kurumları kolluk şikâyet mekanizmalarının bağımsızlığının ve etkililiğinin değerlendirilmesine yönelik yetki, kaynak, bağımsızlık, şeffaflık, raporlama ve sivil toplum katılımı gibi birtakım kriterler kapsamında kuruluş kanunları, kurumsal web siteleri, performans programları ve faaliyet raporlarından yararlanmak suretiyle karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiş ve söz konusu sistemlerin etkililiğini artıracak bazı önerilerde bulunulmuştur. Araştırma kapsamında incelenen kurumların 'bağımsız, tarafsız ve sivil yapı' kriterlerine uygun olup olmadıkları ve sistemde ne gibi reformlara ihtiyaç duyulduğu sorularına yanıt aranmıştır. Araştırmada incelenen örneklerin kolluk kuvvetleri aleyhindeki şikâyetleri ele alan uzmanlaşmış kuruma sahip bazı ülkeleri kapsamı araştırmanın sınırlılıklarındandır.

1. BAĞIMSIZ KOLLUK ŞİKÂYET SİSTEMİ

Bağımsız kolluk şikâyet sistemi; kolluk kuvvetleri hakkındaki şikâyetlerin bağımsız ve tarafsız bir şekilde soruşturulduğu; soruşturmaların kolluk birimleri ve sivil otoriteler tarafından müştereken yürütüldüğü ve izlendiği bir modelden, sadece sivil otoriteler tarafından soruşturulduğu salt sivil denetime kadar geniş bir yelpazede değişkenlik gösteren şikâyet sistemi olarak tanımlanabilir (Murphy ve McKenna, 2014).

Kolluğun uygunsuz veya suç teşkil eden davranışlarıyla karşılaşıldığında çoğu ülkede doğrudan kolluğa ya da savcılık makamına şikâyette bulunmak mümkündür. Bununla birlikte, bağımsız bir kolluk şikâyet sistemi kurulmasının bazı nedenleri bulunmaktadır: Öncelikle şikâyetin kolluk tarafından yapılan iş-

kence, yaşam hakkı ihlali veya insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele ile ilgili olması durumunda sürecin bağımsız, tarafsız ve derhal soruşturulmasını sağlamak bir insan hakları yükümlülüğüdür (Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme, Md. 13 ve 14). Bir kolluk mensubu tarafından aşırı güç kullanımına veya kötü muameleyle maruz kaldığını iddia eden bir kişi, genellikle misilleme korkusu ile doğrudan kolluğa şikâyette bulunmaktan çekinmektedir. Ayrıca, şikâyetler kolluk teşkilatı tarafından ele alındığında, vatandaş nezdinde soruşturmanın bağımsız ve tarafsız olmadığı yönünde bir algı oluşması riski bulunmaktadır. Bağımsız kolluk şikâyet mekanizmaları tarafsız bir gözle kolluk kuvvetlerinin eylemlerini denetleyen ve gerektiğinde yaptırım uygulanması yönünde öneride bulunan, kolluk kuvvetlerinin hesap verebilirliğini artırılmasında, daha demokratik ve şeffaf bir yapıya kavuşmasında rol oynayan önemli birimlerdir.

Uluslararası hukuk, soruşturmanın etkili, kapsamlı ve bağımsız, aynı zamanda hızlı ve şeffaf olmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda bağımsız kolluk şikâyet sistemlerinde soruşturmacılar ile aleyhinde şikâyette bulunulan kolluk teşkilatı mensubu arasında kurumsal veya hiyerarşik bağ bulunmaması, soruşturma kapsamında yeterli kanıtın toplanması, hukukun üstünlüğüne güvenin sağlanması için soruşturmanın derhal ve süratle yapılması, hesap verilebilirliği sağlamak için prosedürlerin ve karar alma süreçlerinin açık ve şeffaf olması arzu edilmektedir (Police Oversight Mechanisms Note, 2018: 9).

2. BAĞIMSIZ KOLLUK ŞİKÂyet SİSTEMİ MODELLERİ

Avrupa genelinde; kolluk teşkilatınca yürütülen iç soruşturmalar, kolluk kuvvetlerinin bağlı olduğu bakanlık vasıtasıyla yürütülen soruşturmalar, savcılık makamınca yürütülen soruşturmalar, ombudsman tarafından yürütülen soruşturmalar ve bağımsız otoriteler tarafından yürütülen soruşturmalar olmak üzere beş tür kolluk şikâyet mekanizması uygulamasının olduğu görülmektedir (Smith, 2010: 63). Modern kolluk teşkilatlarının kurulmasından bu yana işletilen ve soruşturmada kolluk teşkilatlarının tüm yönüyle sorumlu olduğu iç soruşturma bağımsızlık ve tarafsızlık yönünden eleştirilmektedir. Kolluk teşkilatının bağlı olduğu bakanlık bünyesinde -genellikle İçişleri Bakanlığı- yer alan şikâyet birimleri soruşturma sürecine bir ölçüde bağımsızlık getirmekle birlikte, aynı bakanlık bünyesinde yer almaları sebebiyle yeterin-

ce etkin olamamaktadır (Smith, 2014: 6). Özellikle İskandinav ülkelerinde tercih edilen diğer bir uygulama, kolluk mensuplarına yönelik şikâyetlerin -soruşturma sürecine çeşitli derecelerde diğer kolluk mensuplarının dâhil olduğu- savcılık makamınca yürütüldüğü soruşturmalardır. Örneğin İzlanda ve Slovenya'da savcı, soruşturmaları yürütmek için polis teşkilatı mensuplarına çağrıda bulunabilmekte, Hollanda'da Devlet Suçları Soruşturma Birimi'ndeki özel görevli polis memurları başsavcılar adına soruşturmayı yürütmektedirler (Smith, 2010: 64). Ombudsmanlar, dünyadaki birçok ülkede kamu görevlilerine yönelik şikâyetleri ele alan saygın kurumlardır. Sadece kolluk kuvvetlerine yönelik şikâyetleri soruşturmakla görevli uzmanlaşmış kurumlar niteliğinde olmayıp, genel görevli mekanizmalardır. Bağımsız (bağımsızlık farklı derecelerde olabilmektedir), dış ve sivil gözetim mekanizmaları olarak da bilinen birimlerin oluşturulmasında kolluk personeline yönelik şikâyetlerin meslektaşları tarafından değil siviller tarafından soruşturulması gerektiği fikri etkili olmuştur. Bazı araştırmacılar tarafından bağımsız kolluk şikâyet sistemi modellerine ilişkin yapılan sınıflandırmalar aşağıda sunulmuştur:

Kerstetter (1985: 149) ve Perez (1994: 81); kolluk kuvvetlerince güç kullanımının, meydana gelen olaya ilişkin öznel algıya ve sosyal ortama dayandığını ve bu sebeple sergilenen davranışın uygunluğunu belirlemenin zor olacağını; savcılar, hâkimler ve medya olmak üzere üç dış kurumun kolluk personelinin uygunsuz davranışlarını periyodik olarak gözden geçirdiklerini fakat en sistematik incelemenin yine kolluk teşkilatı tarafından idari bir yapı içerisinde gerçekleştirilebileceğini; bu tür işlemlerde kolluk teşkilatına karşı duyulan önyargının, sürece çeşitli oranlarda sivillerin dâhil olduğu farklı yapıları ortaya çıkardığını belirtmiş ve bu yapıları: (1) Sivil bir kurul tarafından soruşturmanın yürütüldüğü, karara varıldığı ve ilgili makamlara birtakım önerilerde bulunduğu *sivil inceleme/teftiş modeli (civilian review model)*; (2) Kurul'a yalnızca şikâyetin kabulü ve soruşturma yetkisini veren *sivil girdi modeli (civilian input model)*; (3) Tüm işlemlerin kolluk makamlarınca yürütüldüğü ve sivil makamlarca soruşturmaya ilişkin yeterliliğin izlendiği *sivil izleme modeli (civilian monitor model)* olarak sınıflandırmıştır.

Prenzler ve Ronken (2001: 151) dış kurumların şikâyet sürecine dâhil olduğu modelleri *sivil inceleme/teftiş modeli (civilian review model)* ve *sivil kontrol*

modeli (civilian control model) olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Buna göre sivil inceleme/teftiş modeli kolluk kuvvetlerince yürütülen iç soruşturmaların ve disiplin kararlarının bağımsız olarak denetlenmesini içermektedir. Araştırmacılara göre bu model, kolluk kuvvetlerinin sivil teftişi engelleyebilme potansiyelleri sebebiyle eleştirilmektedir. Buna karşılık sivil kontrol modeli bağımsız soruşturma ve yargılamayı mümkün kılmaktadır.

Diğer bir sınıflandırmaya göre dış kurumların şikâyet sürecine dâhil olduğu modeller, inceleme ve temyiz; soruşturma ve kalite güvence; değerlendirme ve performans modeli şeklindedir. *İnceleme ve temyiz modeli*, şikâyetlere ilişkin kolluk teşkilatı tarafından yürütülen iç soruşturmanın ardından göreve başlayan sivil inceleme kurullarını içermektedir. Bu kurullar genellikle yalnızca soruşturması tamamlanmış olan dosyayı inceleyebilmekte, kendi inisiyatifleriyle bağımsız soruşturmalar yürütememektedir. Kurulların yetki alanı tamamlanan iç soruşturmanın yeterli veya daha fazla araştırma yapılması gerektiği şeklinde ilgili polis teşkilatına önerilerde bulunmakla sınırlıdır. Genel olarak, inceleme sürecinin hiçbir kısmı kamuya açık değildir. Söz konusu organların çoğu zaman tek başına bir bütçesi bulunmamaktadır. İnceleme ve temyiz modelinde vatandaşların şikâyetleri bireysel olarak ele alınmakta, politika önerilerinde bulunulmamaktadır. *Soruşturma ve kalite güvence modeli*, şikâyetlere ilişkin iç soruşturmalarının doğası gereği önyargılı olduğu ve kolluk personeli hakkındaki soruşturmaların bağımsız, dış bir kuruluş tarafından yapılması gerektiği düşüncesini savunmaktadır. Söz konusu dış otorite bazen bir kurul, bir grup avukat veya soruşturmacı ya da bir birey olabilmektedir. *Değerlendirme ve performans modeli*, sistemik sorunları ele alma, söz konusu sorunları ortadan kaldırma ve kolluk personelinin hesap verebilirliğini sağlama amacına odaklanmaktadır. Diğer iki tip modelin aksine, denetçiler belirli vakaların çözümü yerine sistemik değişime odaklanmaktadır (PARC, 2005: 7-13).

UNODC (2011), kolluk kuvvetlerine yönelik şikâyetleri ele alan mekanizmaları *tam bağımsız mekanizmalar, hibrit mekanizmalar ve diğer bağımsız mekanizmalar* olmak üzere üç başlık altında toplamaktadır. Parlamentoya karşı sorumlu olan ve yine parlamento tarafından tahsis edilen özel bütçeyi kullanan mekanizmalar tam bağımsız olarak değerlendirilmektedir. Yürütme genellikle kolluk teşkilatından da sorumlu olduğundan, parlamentoya karşı sorumluluk,

bağımsızlık ve tarafsızlığı sağlayacaktır. Hibrit yapılar yürütmenin ve hatta bazen kolluk teşkilatının kontrolü altında çeşitli oranlarda bağımsız birimlerdir. Bazen parlamento yerine doğrudan kolluk teşkilatına rapor vermektedirler. Kimi ülkelerde kolluk personeli de soruşturma sürecine katılmaktadır. Kısmen siyasi otoritelerin kontrolü altında olduklarından daha çok politik destek alma eğilimindedirler. Söz konusu yapılar tam teşekküllü bağımsız gözetim yapıları oluşturmak için bir ara adım görevi görmektedir. Birçok ülkede görev alanı kolluk kuvvetleriyle sınırlı olmayan genel görevli mekanizmalar bulunmaktadır. Bu birimler tüm kamu sektörünü, insan hakları veya yolsuzluk gibi belirli alanlarda denetlemektedirler. Bazı ülkeler insan haklarının korunması ile ilgili kurumlar ve vaka temelli şikâyetleri incelemek ile görevli ombudsmanlar olmak üzere iki ayrı mekanizmayı benimsemektedir.

Attard ve Olson (2013), söz konusu modelleri, *soruşturma yürüten birimler; kolluk iç soruşturmasını denetleyen ve izleyen birimler ve sivil inceleme/teftiş kurulları/komisyonları* şeklinde sıralamaktadır. Araştırmacılar, birçok gözetim kurumunun kolluk personelinin suistimallerine ilişkin şikâyetleri soruşturduğunu, bu amaçla şikâyetleri işleme aldığını, delil topladığını, tanıklar ile görüştüğünü ve elde edilen bulgular ışığında önerilerde bulunduğunu belirtmektedir. Kolluk iç soruşturmasını denetleyen ve izleyen birimler, kolluk personeline yönelik ilgili kolluk teşkilatı tarafından yürütülen iç soruşturmaları inceleme, analiz etme ve politika ve prosedürlerin değerlendirilmesinde yetkilidir. İç soruşturmalarının adil ve eksiksiz bir şekilde yürütülmesini sağlamak üzere kolluk teşkilatının iç şikâyet sürecinin sistematik bir incelemesini içermektedir. İnceleme/teftiş komisyonlarının veya kurullarının yetkisi, şikâyetin sonuçlarından memnun olmayan şahıslarca gündeme getirilen vakaların temyiz başvurularından, soruşturma sürecinin adil bir şekilde yürütülmediği değerlendirilen vakaların incelenmesine kadar değişmektedir.

Murphy ve McKenna (2014), kolluk kuvvetlerine yönelik şikâyetlere dair soruşturma sürecini yönetim ve sivil makamlarca gözetim bağlamında beş ana kategoriye ayırmıştır.

- Sivil makamlar tarafından yapılan dış bir inceleme/teftiş olmaksızın şikâyetlerin alınmasının, soruşturulmasının, karara varılmasının ve

şikâyet sürecine ilişkin yönetimin tamamen kolluk teşkilatının sorumluluğunda olduğu model: *Şikâyetlerin aynı birimde görevli kolluk personelleri tarafından soruşturulması,*

- Soruşturmaları yürütmek üzere diğer bir birimde görevli kolluk personelinin davet edildiği, soruşturma sürecinin dış bir sivil makamın incelemesine ve gözetimine tabi tutulmadığı model: *Şikâyetlerin farklı birimde görevli kolluk personeli tarafından soruşturulması,*
- Şikâyetlerin alınmasının, soruşturulmasının, karara varılmasının ve şikâyet sürecine ilişkin yönetimin kolluk teşkilatının sorumluluğunda devam ettiği, soruşturma bitiminde sürecin sivil makamlarca incelemeye/teftişe tabi tutulduğu veya soruşturma sürecinin sivil makamlarca gözlemlendiği/izlendiği model: *Şikâyetlerin kolluk personelleri tarafından soruşturulması + Sivil makamlarca inceleme / izleme,*
- Şikâyetlerin fiili soruşturmasının kolluk personelinin ve sivil makamların işbirliği ve koordinasyonu ile yürütüldüğü, sivil makamların karar verme sürecine ve şikâyet sürecine ilişkin yönetime dâhil olduğu model: *Şikâyetlerin kolluk personelinin ve sivil makamların katılımıyla oluşan hibrit yapılarca soruşturulması + Sivil makamlarca inceleme / teftiş,*
- Kolluk mensuplarına yönelik şikâyetlerde diğer kolluk personelinin soruşturma sürecinin dışında tutulduğu, sivil makamların soruşturma sürecinin yürütülmesinden ve sonuçlandırılmasından temel olarak sorumlu olduğu model: *Şikâyetlerin sivil makamlar tarafından soruşturulması + Sivil makamlarca inceleme / izleme:*

Kolluk Ulusal Sivil Gözetim Birliği (*The National Association of Civilian Oversight in Law Enforcement*) dış kurumların şikâyet sürecine dâhil olduğu modelleri kolluk personeline yönelik şikâyetlerin bağımsız olarak incelendiği *soruşturma odaklı yapılar*, kolluk teşkilatının operasyonlarını inceleyen, iç soruşturmalara ve prosedürlere girdi sağlamayı amaçlayan *inceleme/gözden geçirme odaklı yapılar* ve genellikle büyük ve sistemik reformlara odaklanan *denetleme/izleme odaklı yapılar* olmak üzere üç kategoriye ayırmaktadır (Ajilore, 2018).

3. BAĞIMSIZ KOLLUK ŞİKÂyet SİSTEMİNİ BETİMLEYEN KRİTERLER BAĞLAMINDA ÖRNEK ÜLKE UYGULAMALARI

Kolluk şikâyet mekanizmalarının bağımsızlığının ve etkililiğinin değerlendirilmesine yönelik kriterler, başta Uluslararası Af Örgütü (*Amnesty International*), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi (*United Nations Human Rights Council, UNHRC*), Yolsuzluğa Karşı Avrupa Ortaklığı (*European Partners against Corruption, EPAC*) ve Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (*United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC*)'ne ait dokümanlar olmak üzere araştırmacılar tarafından yürütülen literatür araştırması neticesinde tespit edilmiştir. Söz konusu kriterler aşağıda sıralanmış ve örnek ülke uygulamalarına dair değerlendirmelerde bulunulmuştur.

3.1. Görev ve Yetkilerine İlişkin Kriterler Bağlamında Örnek Ülke Uygulamaları

- *Geniş bir yetki alanından ziyade sadece kolluk kuvvetleri aleyhinde yapılan şikâyetleri soruşturan bir mekanizma olmalıdır (Amnesty International, 2015:30).*

Kolluk kuvvetleri aleyhinde yapılan şikâyetler, kamu hizmetlerine ilişkin tüm alanlardaki şikâyetleri incelemekle görevli genel şikâyet mekanizmalarına dâhil edilebilmekle birlikte, yalnızca kolluk kuvvetlerine yönelik şikâyetlerin ele alındığı mekanizmaların kurulmasının daha etkili olduğu ifade edilmektedir. Daha geniş yetkiye sahip mekanizmalarda, kolluk mensuplarının uygunsuz davranışlarının yeterince dikkat çekmemesi riski bulunmaktadır. Özel görevli mekanizmalar sayesinde hatalı davranışlara daha fazla odaklanılabilmektedir (Amnesty International, 2015: 13). Avrupa Konseyi ülkeleri arasında yapılan bir araştırmada sadece kolluk kuvvetlerine yönelik şikâyetleri soruşturmakla görevli uzmanlaşmış kurumları bulunan İrlanda ve Kuzey İrlanda gibi nispeten küçük ülkelerdeki fiili şikâyet sayısının, şikâyetlerin genel görevli ombudsmanlar tarafından ele alındığı diğer tüm üye devletlerdeki rakamları aştığını göstermektedir. Bu sonuç, polis ombudsmanı gibi uzman bir kuruluşun genel bir ombudsmandan daha fazla dikkat çektiğini göstermektedir (Boer, 2008: 33).

Araştırma kapsamında incelenen kurumlar ilgili kolluk teşkilatı mensupları hakkında şikâyetlere ilişkin soruşturmaları yürüten uzmanlaşmış mekanizmalardır. Bununla birlikte Belçika örneğinde ilgili Kurum'un toplu taşıma şirketlerinde güvenlik hizmeti sunan güvenlik görevlilerini ve Tehdit Değerlendirme Koordinasyon Birimi (*Coordination Unit for Threat Assessment*) faaliyetlerini gözetmekten de sorumludur (Committee P, 2019c). İngiltere ve Galler örneğinde ilgili Kurum'un Ulusal Suç Ajansı (*National Crime Agency, NCA*), İşçi İstismarını Önleme Kurumu (*Gangmasters and Labour Abuse Authority*), Birleşik Krallık Polis Müdürlüğü (*Home Office*), Birleşik Krallık Gelir ve Gümrük İdaresi (*Her Majesty's Revenue and Customs, HMRC*), Yerel (İl/İlçe) Asayiş Suç Birimi (*Mayor's Office for Policing and Crime*), Polis ve Suç Denetçisi (*Police and Crime Commissioners*) kuruluşlarına yönelik şikâyet sistemlerini denetlemektedir (IOPC, 2019b). İskoçya örneğinde göçmen bürosu memurları, genel gümrük memurları, gelir ve gümrük idaresi memurları ve kolluk yetkilerini kullanan diğer kişilere ilişkin soruşturmalar Kurum'un görev alanına girmektedir (PIRC Guide for Police and Staff, 2019: 4). Kuzey İrlanda örneğinde ilgili Kurum'un İçişleri Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı arasındaki ortak yasal çerçeve aracılığıyla Göçmen Bürosu Memurları ve Gümrük Memurları hakkında belirli şikâyetler hakkında soruşturma yürütebildiği görülmektedir (PONI, 2017: 12).

- *Kurum, işlevlerini yerine getirmek için yeterli yetkiye sahip olmalı, gerektiğinde resen soruşturma başlatabilmeli, soruşturma başlatılmasını talep edebilmeli veya yürütülen soruşturmayı izleme veya denetleme yetkisine sahip olmalıdır.*

Bağımsız soruşturma yürütecek yasal güç, yeterli kaynak ve yetkin personel eksikliği durumunda kurumun faaliyetlerinin kolluk etkisine maruz kalma ihtimali bulunmaktadır (UNHRC, 2010: 22). Etkili bir mekanizma, şikâyet üzerine yürütülen soruşturmaların yanı sıra, kendi inisiyatifıyla soruşturma başlatma yetkisine de sahip olmalıdır. Böylelikle mağdurlar tarafından şikâyetle bulunulmayan vakalar soruşturulabilmektedir.

Belçika örneğinde ilgili Komite resen soruşturma başlatmaya yetkilidir ve ayrıca adli makamlar soruşturma başlatmak üzere Komite'ye çağrıda bulunabilir.

mektedir (Police Watchdog, 2018: 23). *Danimarka* örneğinde Kurum'un resen soruşturma başlatmaya yetkili olduğu, ölüm ve yaralanma olaylarında soruşturma başlatılması hususunda zorunluluk olduğu görülmektedir (CPT Report, 2014: 18). *Güney Afrika* örneğinde ilgili Kurum tarafından sadece ağır nitelikteki iddiaların ele alınabildiği ve soruşturma yürütebilecek vakaların kanunda sıralanmış durumda olduğu; yolsuzluk iddialarına ilişkin Kurum tarafından resen soruşturma başlatılabildiği ifade edilmektedir (IPID Act, Md.28(1)). İngiltere ve Galler örneğinde ilgili Kurum'un doğrudan kamuya ulaşılabilir olmadığı, polis şikâyet sistemini gözetim görevi bulunduğu, ağır nitelikteki iddiaların polis teşkilatı tarafından söz konusu Kurum'a gönderilmek zorunda olduğu bu sebeple Kurum'un polis teşkilatı tarafından gönderilen vakalara tabi olduğu (IOPC, 2019d), Kurum tarafından resen soruşturma başlatılabildiği (The Police Complaints System, 2018: 6) görülmektedir. İrlanda örneğinde kolluk kuvvetleri ile temas sonrası ölümle veya ağır şekilde yaralanma ile sonuçlanan tüm vakaların gerekli soruşturmanın yürütülmesi için Komisyona iletilmesi, herhangi bir şikâyette bulunulmasa dahi soruşturulmasında kamu yararı bulunan vakaların Komisyon tarafından resen soruşturulabildiği (GSOC, 2019) izlenmektedir. İskoçya örneğinde Kurum'a doğrudan şikâyette bulunmanın mümkün olmadığı, ağır nitelikteki olayların Savcılık veya polis teşkilatı tarafından Kurum'a bildirildiği, öncelikle iç şikâyet yollarının tüketilmesi (polis teşkilatına şikâyette bulunulması) gerektiği, Kurum'un resen soruşturma başlatmaya yetkili olmadığı ve savcılık ve polis teşkilatı tarafından yönlendirilen vakaları soruşturduğu, polis teşkilatının şikâyetleri ele alma şeklini inceleyebildiği (PIRC, 2014:2) görülmektedir. *Kanada* örneğinde herhangi bir şikâyette bulunulmasa dahi soruşturulmasında kamu yararı bulunan vakalar Komisyon tarafından resen araştırılabilmektedir (Government of Canada, 2018). *Kenya* örneğinde ilgili Kurum tarafından şikâyet üzerine veya resen soruşturma yürütülebilmekte ve yetkili mercilere önerilerde bulunulabilmektedir (IPOA Profile, 2019). *Kuzey İrlanda* örneğinde Ombudsman tarafından resen soruşturma başlatılabilmekte, tüm şikâyetlerin Ombudsman'a yapılması hususunda zorunluluk bulunmaktadır (PONI, 2017: 4). *Lüksemburg* örneğinde olası bir hak ihlali hakkında bilgi alındığında veya ceza soruşturmaları sonucu belirli verilere ulaşıldığında resen soruşturma başlatılabilmektedir (IGP Legality Control, 2018). *Macaristan* örneğinde ilgili Kurum'un resen soruşturma baş-

latmaya yetkili olmadığı (Independent Police Complaints Board, 2019); *Malta* örneğinde ilgili Kurum'un polis teşkilatı veya üyeleri hakkında resen soruşturma başlatmaya yetkili olduğu (Malta Police Act, Md.36 (1)) görülmektedir. *Norveç* örneğinde ilgili Kurum yalnızca konusu cezai nitelikte suç teşkil eden vakaları soruşturmak ile yetkili olup bunun dışındaki diğer iddialar gerekli araştırma işlemlerinin yürütülmesi için polis teşkilatına gönderilmektedir (Reporting Offences, 2019). *Yeni Zelanda* örneğinde ilgili Kurum tarafından ölüm ve yaralanma olaylarında resen soruşturma yürütüldüğü, Kurum'un şikâyeti kendi inisiyatifinde soruşturmaya veya soruşturma işlemlerinin yürütülmesi için polis teşkilatına göndermeye yetkili olduğu ve şikâyetin ele alışı şeklini gözetebildiği görülmektedir (New Zealand IPCA, 2017).

- *Adil, bağımsız ve etkili soruşturmalar yürütebilmesi için kurum bünyesinde görevli soruşturmacılara gerekli bilgileri edinme gücü ve tüm polis yetkileri verilmelidir.*

Soruşturmacılarına polis memurları ile aynı yetkileri veren Güney Afrika Bağımsız Polis Soruşturmacıları Direktörlüğü örnek olarak verilebilir. Soruşturmacılar arama, el koyma, müzekkerelerin icra edilmesi, şüpheli şahsın mahkemeye katılımının sağlanması gibi hususlarda yetkilidir. Diğer bir örnek olan Yeni Zelanda Bağımsız Polis Eylemleri Otoritesi soruşturmacıları ise tanıkları yeminli olarak dinlemeye; herhangi bir bilgi, belge veya kaydı talep etmeye yetkilidir (Amnesty International, 2015: 17). Söz konusu kurumlar, polis memurlarına ve soruşturmaya maruz kalan diğer kolluk kuvvetlerine adil ve objektif bir şekilde davranılmasını ve insan haklarına uygun şekilde saygı gösterilmesini sağlamalıdır (EPAC, 2011: 8).

Kurum bünyesinde görevli soruşturmacıların kolluk kuvvetlerin sahip olduğu yetki, dokunulmazlık ve imtiyazlara hangi ölçüde sahip olduklarına ilişkin değerlendirmeler neticesinde Macaristan örneği hariç olmak üzere ilgili personelin arama, el koyma, şüpheli şahsın alıkonulması, belge ve diğer kanıtlara erişim hakkı gibi konularda çeşitli ölçülerde kolluk yetkilerine sahip oldukları görülmektedir. Macaristan örneğinde ise Kurum personeli, kolluk yetkilerine sahip değildir.

- *Polis teşkilatı, polis tarafından gözaltında bulunan kişilerin ölümlerini ve polis eylemleri nedeniyle meydana gelen ölümleri ve ağır yaralanmaları söz konusu kuruma rapor etmeli, durumun raporlanmaması veya raporlamada gecikme yaşanması durumunda yaptırım uygulanabilmelidir (UNHRC, 2010: 12).*

Araştırma kapsamında incelenen hesap verebilirliğin etkili olması için, asgari olarak, polis eyleminden kaynaklanan veya gözaltında meydana gelen ölüm veya ciddi yaralanma vakaları kuruma rapor edilmelidir. Kenya'da ölümle veya ağır yaralanma ile sonuçlanan vakaların Kenya Bağımsız Kolluk Gözetim Otoritesi'ne bildirilmemesi suç teşkil etmektedir. Güney Afrika'da, polis, Bağımsız Polis Soruşturmaları Direktörlüğü'nün görev alanına giren vakaları bildirmekle yükümlüdür. Bu yükümlülüğe uymamak suç teşkil etmekte ve ilgili polis memuru para cezasına veya iki yılı geçmemek üzere hapis cezasına çarptırılabilir. Söz konusu yasal düzenlemenin ardından bir önceki yıla göre iş yükünde %37'lik bir artış görülmüştür (Amnesty International, 2015:15). Yeni Zelanda örneğinde polis güçlerinin ölüme veya ciddi yaralanmalara neden olduğu tüm olaylar beş gün içerisinde Bağımsız Polis Eylemleri Otoritesi'ne bildirilmek durumundadır. Aksi takdirde ilgililer hakkında cezai işlem uygulanmaktadır (New Zealand IPCA, 2017).

- *Disiplin cezası vermeye yetkili otoriteye söz konusu iddialar yönlendirilebilmeli ve gerekli önerilerde bulunulabilmelidir (Önerilen disiplin cezalarının uygulanmasının sağlanması kurumun etkinliğini gösterecektir). Cezai işlem gerektiren vakalar öneriler ile birlikte gerekli işlemlerin yapılması için savcılığa yönlendirilebilmelidir.*

Bir vakanın soruşturması tamamlandığında, elde edilen bulgulara dayanarak sonuç ve önerilerde bulunmaktadır. Bu öneriler ceza kovuşturmalarını, disiplin cezalarını, mağdurlara tazminat ödenmesini ve politikalarda veya prosedürlerde değişiklikler yapılmasını içerebilmektedir. Anahtar soru, önerilerin tam anlamıyla yerine getirilip getirilmeyeceği ve söz konusu mekanizmanın bağlayıcı kararlar alma yetkisine sahip olup olmadığıdır. Bu anlamda dünya genelindeki uygulamalar ele alındığında söz konusu kurumların belirli sınırlamaları olduğu görülmektedir (Amnesty International, 2015: 19). İncelenen kurumların yetkili

disiplin otoritesine veya cezai işlem gerektiren vakalarda savcılık makamına soruşturmasını yürüttükleri dosyaları yönlendirmesi ve önerilerde bulunması hususunda genel anlamda soruşturmanın tamamlanmasını müteakip, kolluk personelinin eyleminin veya ihmalinin niteliği hususunda tespitler yapıldığı ve disiplin cezası uygulanması veya adli sürecin başlatılmasına dair önerilerde bulunulduğu; Macaristan örneğinde ise Kurulun Savcılık makamına öneride bulunma yetkisinin bulunmadığı görülmektedir.

- Önerilerin etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak üzere uygun bir mekanizma olmalıdır (*Önerilere uyulmaması halinde disiplin otoriteleri tarafından gerekçeli bir açıklama yapılmalıdır*).

Yasal çerçeve savcılık makamını veya polis teşkilatını önerilen eylemi yerine getirmekle yükümlü kılmıyorsa, en azından yapılan önerinin ciddiyetle ele alınması sağlanmalıdır. Bunu başarmanın bir yolu, ilgili otoriteyi makul bir süre içerisinde ayrıntılı bir cevap vermeye zorlamak, hangi önlemlerin alındığının veya izleneceğinin açıklanmasını sağlamaktır.

Bazı örneklerde ilgili kurumlar tarafından yapılan önerilerin uygulanmasını sağlamak üzere birtakım düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. İngiltere ve Galler örneğinde, öneride bulunulan birim veya kuruluş yasal olarak 56 gün içerisinde söz konusu önerilere yanıt vermek durumundadır. Bununla birlikte talep edilmesi durumunda yanıt verme süresinin uzatılması mümkündür. Eğer polis teşkilatı tarafından herhangi bir işlem veya eylemin yapılması mümkün değilse –örneğin değişiklikleri gerçekleştirecek kaynağın bulunmaması gibi– bunun hakkında izahat verilmek durumundadır (IOPC, 2019a). Kanada örneğinde Komisyon Başkanı tarafından yapılan şikâyetler ile kamu yararı araştırmaları başlatılmakta, araştırma tamamlandığında, sonuçları ve önerileri içeren bir ara rapor hazırlanarak Kamu Güvenliği Bakanlığı'na ve ilgili polis şefine gönderilmektedir. Polis şefi, gönderilen bu rapora gerekçeli olarak cevap vermek zorundadır. İlgili polis teşkilatından gelen cevap yazısının değerlendirilmesinin ardından, Komisyon tarafından sonuç raporu hazırlanmakta gerektiğinde söz konusu rapor kamuya açıklanmaktadır (CRCC, 2019). Danimarka örneğinde önerilere uyulmaması halinde polis teşkilatı tarafından gerekçeli açıklamada bulunulmak zorunludur. Bölge savcısının kararından memnun kalınmaması durumunda

ulusal savcıya itirazda bulunmak mümkündür (IPCA, 2019: 3-5). Belçika örneğinde Komite Başkanı disiplin suçu olabilecek iddialar hususunda disiplin otoritesini bilgilendirirse, bu otorite söz konusu eylemlere ilişkin fiilen disiplin soruşturması başlatılıp başlatılmayacağını değerlendirmelidir. Ayrıca süreç hakkında Komiteye bilgi vermek zorundadır. Bu değerlendirme disiplin soruşturması başlatılması gerektiği anlamına gelmemektedir (Police Watchdog, 2018: 30). Macaristan örneğinde Kurul kararının bağlayıcılığı bulunmamakta, ancak Kurulun kararının aksi yönünde karar verilmesi durumunda bunun gerekçeleri açıklanmalıdır (The Competence of the Board, 2014). Güney Afrika örneğinde yapılan önerilerin ardından polis teşkilatınca 30 gün içerisinde soruşturma başlatılması, Bakanlığın ve Kurumun konu hakkında bilgilendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca soruşturmaya ilişkin Bakanlığa ve Kuruma üç ayda bir rapor sunulmalıdır (IPID Act, Md.30). Kuzey İrlanda örneğinde Emniyet Müdürü tarafından Ombudsmanın tavsiyelerine uyulmadığı takdirde Ombudsman işlemlerin tesis edilmesi için gerekli yönlendirmeleri yapmakla yetkilidir (House of Commons Northern Ireland Affairs Committee, 2005: 9).

- *Hükümete, parlamentoya ve / veya diğer yetkili kurumlara, yetkisi dâhilindeki konularda görüş, öneri ve rapor sunulabilmeli, kolluk faaliyetlerini geliştirmek üzere reform önerilerinde bulunulabilmelidir.*

Etkili bir mekanizma, bireysel şikâyetleri ele almakla sınırlı kalmamalı, aynı zamanda suiistimal şekillerini analiz etme, kolluk politikalarını ve prosedürlerini inceleme ve değişiklik önerisinde bulunma yetkisine de sahip olmalıdır. Bireysel vakaları incelemek son derece önemli olmakla birlikte sadece geçmişe yönelik hesap verebilirliğin sağlanmasına imkân verecektir. Bireysel vakalara yönelik araştırmalar, iyileştirilmesi gereken daha geniş alanların belirlenmesinde bir başlangıç noktası olarak görülmelidir. Kolluk kuvvetlerinin hesap verebilirliği, kolluğun faaliyet gösterdiği tüm alanların incelemeye tabi tutulması, gerektiğinde eleştirilmesi ve değişiklik önerilerinde bulunulmasıyla sağlanabilecektir. Böylelikle insan hakları ihlallerinin temel nedenleri daha büyük ölçekte incelenebilecektir (Amnesty International, 2015: 15).

Güney Afrika örneğinde Kurumun yetki alanında polis politikalarının ve prosedürlerinin gözetiminin yer almadığı; araştırma kapsamında incelenen di-

ğer kurumlar arasında çeşitli ölçülerde farklılıklar olmakla birlikte hükümete, parlamentoya veya yetkili kurumlara kolluk faaliyetlerini geliştirmek üzere reform önerilerinde bulunulabildiği görülmektedir.

- *Yanlış anlaşılma ve iletişim eksikliği gibi basit sebeplerden kaynaklanan şikâyetler arabuluculuk ile hızlı bir şekilde çözülebilmelidir (özür dileme veya taraflar arası görüşme düzenleme gibi yöntemlerle) (EPAC, 2011: 11)*

Bazı örneklerde yanlış anlaşılma ve iletişim eksikliği gibi basit sebeplerden kaynaklanan şikâyetlerin arabuluculuk ile hızlı bir şekilde çözülebildiği görülmektedir. İngiltere ve Galler örneğinde Kurum'un sürece dâhil olmasını gerektirmeyen şikâyetler, çeşitli yollardan biriyle çözülebilmektedir. Çözüm yolu genellikle "yerel uzlaşma" ile gerçekleşmektedir (IOPC, 2019c). Kanada örneğinde şikâyet bildirildikten sonra, söz konusu şikâyetin müşterinin rızasının alınması sonucu yerel uzlaşma (local resolution) yoluyla çözümlenip çözülemeyeceği hususu değerlendirilmektedir (RCMP Act, 45.56 (1)). Danimarka örneğinde şikâyetin polis güçlerine yapılması durumunda, konunun yerel uzlaşma ile çözülmesi mümkün olabilmektedir. Yerel uzlaşmada sorunu çözmek amacıyla şikâyet edilen polis memurun üstleri ile görüşme yapılmaktadır (IPCA, 2019: 9). Belçika örneğinde Komitenin arabuluculuk rolü bulunmamaktadır (Police Watchdog, 2018:30). Kuzey İrlanda örneğinde şikâyet uzlaşma için uygunsa ve müşteri sorunun uzlaşma ile çözüme kavuşturulmasına rıza gösteriyorsa Polis Ombudsmanlığı Ofisi konuyu polis teşkilatının Hizmet İyileştirme Birimi'ne yönlendirmektedir (Police Ombudsman for Northern Ireland, 2019). İrlanda örneğinde şikâyetin, resmi bir soruşturmaya gerek kalmadan, müşterinin ve şikâyete konu kolluk mensubunun onayı ile arabuluculukla çözülmesi mümkündür (Garda Ombudsman, 2019). İskoçya örneğinde ise söz konusu çözüm yolu mümkün değildir.

3.2. Kuruluş Yapısı ve Faaliyetlerine İlişkin Kriterler Bağlamında Örnek Ülke Uygulamaları

- *Kurum polis bütçesinden ayrı olarak yeterli kaynağa sahip olmalı (yeterince finanse edilmeli), kapsamlı araştırmalar yapma ve vasıflı personel temini için yeterli fon sağlanmalıdır.*

Kurum fonksiyonlarını etkili bir şekilde yerine getirebilmek, yetenekli soruşturmacılar istihdam edebilmek ve önemli soruşturmaları tarafsız bir şekilde yürütebilmek için yeterince finanse edilmelidir. Özellikle iş yükünün fazla ve kaynakların yetersiz olması halinde vakaların tümüne ilişkin soruşturma yürütebilmek sorun teşkil edebilmektedir. Kaynakların sınırlı olması halinde, yaşam hakkı ihlali, işkence ve ciddi yolsuzluklar gibi ağır nitelikteki polis suiistimallerinin soruşturulmasına odaklanmak gerekmektedir. Yalnızca ağır nitelikteki ihlalleri soruşturan mekanizmalara İngiltere ve Galler ile Güney Afrika örnek olarak verilebilir (Amnesty International, 2015: 22-23).

Bütçeye ilişkin yapılan değerlendirmeler neticesinde Belçika, Güney Afrika, Kenya ve Yeni Zelanda örneklerinde Kurumların faaliyetlerini yürütmesi için gerekli ödeneklerin Meclis tarafından (Police Watchdog, 2018: 12; IPID Act, Md.3 (3); IPOA Act, Md.32; IPCA Legislation, 2017); İngiltere ve Galler örneğinde İçişleri Bakanlığınca (IOPC, 2018:1); Kuzey İrlanda örneğinde Adalet Bakanlığınca (PONI, 2017: 11) tahsis edildiği görülmektedir.

- *Yürütme polis teşkilatından da sorumlu olduğundan bağımsızlık ve tarafsızlığı sağlamak için parlamentoya karşı sorumlu olmalı, raporlarını doğrudan Meclis'e sunmalıdır.*

İdeal olarak, mekanizmanın yürütme erkinden ziyade parlamentoya karşı sorumlu olması gerekmektedir. Yürütme genellikle polis teşkilatından da sorumlu olduğundan, yasama organına karşı sorumluluk bağımsızlık ve tarafsızlığı sağlamak için bir güvence görevi görecektir. Kurum, şikâyetlere ilişkin soruşturma yürütmekle yükümlü olduğu polis teşkilatı hiyerarşisinden ayrılmalıdır (EPAC, 2011: 7). Sivil gözetim mekanizmalarının işleyişine siyasi müdahale, işlevlerini ciddi şekilde engelleyebilmektedir. Siyasi baskı en sık olarak kaynaklar, işe alma ve işten çıkarma gibi alanlarda kendini hissettirmektedir (UNHRC, 2010: 23). Bazı ülkelerde sistemin bu şekilde işlemediği görülmektedir. Örneğin, Güney Afrika Bağımsız Polis Soruşturmaları Direktörlüğü, raporlarını Polis Bakanı'na sunmaktadır. Raporlar, Polis Bakanlığı aracılığıyla Parlamento ile paylaşılmaktadır. Peru ve Macaristan gibi diğer ülkelerde, söz konusu kurumlar parlamentoya karşı sorumludur (Amnesty International, 2015: 26).

Sorumlu olunan makam itibarıyla yapılan değerlendirmelerde Belçika örneğinde ilgili Kurumun parlamentoya karşı sorumlu olduğu (Committee P, 2019b); İngiltere ve Galler örneğinde İçişleri Bakanlığı aracılığıyla, Kuzey İrlanda örneğinde ise Adalet Bakanlığı aracılığıyla yine parlamentoya karşı sorumlu olduğu (Home Office-IOPC Framework Agreement, 2019:3; PONI, 2017: 11); Danimarka ve İrlanda örneklerinde Adalet Bakanlığına (Independent Police Complaints Authority, 2012; Garda Síochána Act, Md.80); Güney Afrika örneğinde Polis Bakanlığına (Amnesty International, 2015:26); Kanada örneğinde Kamu Güvenliği ve Acil Durum Hazırlık Bakanlığına karşı sorumlu olduğu (RCMP Act, 45.31 (3)); Lüksemburg örneğinde ilgili Kurumun İç Güvenlik Bakanlığının hiyerarşik ve fonksiyonel yetkisi, Adalet Bakanlığı, Cumhuriyet Başsavcılığı ve diğer adli makamların fonksiyonel yetkisi altında bulunduğu (IGP, 2018); Norveç örneğinde ise ilgili Kurumun idari olarak Adalet Bakanlığı, mesleki olarak ise Savcılık Direktörlüğü (*Director of Public Prosecutions, DPP*) ile ilişkili bağımsız bir organ niteliğinde olduğu görülmektedir (The Norwegian Bureau for the Investigation of Police Affairs, 2019b).

- *Kuruluş yapısı ile görev ve yetkileri yürütmenin kararı ile değil Anayasa veya yasalar ile düzenlenmelidir (Polis yasalarında yer almaması ve kendine has kuruluş yasası bulunması daha uygun olacaktır). Görevleri, üye seçimi, şikâyet süreci, bütçe tahsisi, itiraz imkânı gibi hususlar kuruluş yasasında açıkça belirtilmelidir.*

Dış denetim mekanizmaları, yetkilerinin ve işleyişlerinin politik değişikliklerden etkilenmemesi veya belirli çıkar gruplarının müdahalesine maruz kalması için yasa ile oluşturulmalıdır. Dolayısıyla mekanizmanın işleyişini tanımlayan temel hususlar kuruluş yasalarında yer almalıdır. Bu hususların yasalarda yer almayıp sadece idari düzeyde kararlaştırılmış olması mekanizmanın siyasi olarak baskı altına girmesi veya yürütme makamlarının müdahalesine maruz kalma riskinin oluşmasına sebep olacaktır (Amnesty International, 2015:13).

Güney Afrika (*Independent Police Investigative Directorate Act, 2011*), Kenya (*Independent Policing Oversight Authority Act No. 35 of 2011*), Lüksemburg (*Law of 18 July 2018 on the General Inspectorate of the Police*) ve Yeni

Zelanda (*Independent Police Conduct Authority Act of 1988*) örneklerinde ilgili kurumların kendilerine has kuruluş yasalarının bulunduğu görülmektedir.

- Üyeleri *Yasama Meclisi tarafından atanmalıdır (veya meclis ile istişare edilmesi ve onay alınması ile).*

Kurumun üyeleri, mekanizmayı oluşturan mevzuatta belirtilmesi gereken açık ve şeffaf bir prosedürle atanmalıdır. Kurumların yönetim kademelerine ilişkin yapılan değerlendirmelerde Belçika ve Macaristan örneklerinde parlamento (*Police Watchdog, 2018:12; Act XXXIV of 1994 on the Police, Md.6*); Danimarka örneğinde Adalet Bakanı (*Independent Police Complaints Authority, 2012*); Güney Afrika örneğinde Polis Bakanı (*IPID Act, Md.6 (1-3)*); İrlanda ve Malta örneğinde Cumhurbaşkanı (*Garda Síochána Act, Md.65; Malta Police Act, Md.35 (1)*); İskoçya örneğinde Hükümet (*PIRC, 2019*); Kenya örneğinde özel olarak oluşturulmuş bir seçim kurulu (*IPOA Act, Md.11*); Kuzey İrlanda örneğinde Kraliçe (*The Police Ombudsman, 2019*); Lüksemburg örneğinde Bakanın teklifi üzerine Büyük Dük (*General Inspectorate of the Police Act, Md.16*); Yeni Zelanda örneğinde Temsilciler Meclisi'nin önerisi üzerine Genel Vali tarafından (*IPCA Act, Md.5*) atandığı görülmektedir.

- *Kurum, faaliyetleri hakkında hükümete ve kamuoyuna düzenli raporlar yayımlamalıdır. Kurumun, bütçesi ve giderleri kamuoyuyla paylaşılmalıdır.*

Kamuya sunulan raporlar, sivil gözetim mekanizmalarının uzun vadeli başarısı için hayati öneme sahiptir (*UNHRC, 2010:24*). Kolluk mensupları uygunsuz davranışlarından sorumlu tutulurken, şikâyetleri soruşturmakla görevli mekanizmaların da faaliyetleri kapsamında halka karşı sorumlu olması önem arz etmektedir. Bu nedenle, söz konusu kurumların şeffaf olması gerekmektedir. Çok sayıda ülkede yer alan kurumların genellikle yıllık periyotlarla veya kurumları oluşturan yasama kararlarında belirtilen aralıklarla rapor verme yükümlülüğü bulunmaktadır. Raporlar kamuya yayımlanmalı ve alınan şikâyetlerin sayısı ve türleri ile bu şikâyetlerin sonuçları hakkında bilgiler de dâhil olmak üzere mekanizmanın çalışmasına ilişkin kapsamlı bir bakış açısı sağlamalıdır (*Amnesty International, 2015: 26*).

Araştırma kapsamında incelenen kurumların çeşitli ölçülerde farklılıklar olmakla birlikte performans programlarının, faaliyet raporlarının ve şikâyetlere dair istatistiklerin yayımlanması suretiyle faaliyetleri hakkında hükümete ve kamuya düzenli raporlar yayımladığı; bütçe ve giderlerini kamu ile paylaştıkları görülmektedir.

- *Şikâyetin işleme alınma veya çözümlenme biçimine yönelik kurumun kendisine itiraz edilebilmelidir.*

Kurum tarafından verilen karara ilişkin bazı ülkelerde itiraz etme imkânının olmadığı görülmektedir. Şikâyetin işleme alınma veya çözümlenme biçimine yönelik itirazlar kapsamında Belçika örneğinde ilgili kuruma tekrar başvuruda bulunup sürecin yeniden değerlendirilmesi talep edilebilmektedir (Committee P, 2019a). Danimarka örneğinde alınan karara ilişkin idari makamlara herhangi bir itiraz öngörülmemektedir (IPCA, 2019: 3-5). İngiltere ve Galler (Police Complaints Systems in the UK, 2018) örneğinde nihai karar alınmakta ve ancak mahkemelere itiraz edilebilmektedir. Norveç örneğinde ilgili Kurum tarafından alınan karara yönelik savcılık makamına itiraz edilebilmektedir (The Norwegian Bureau for the Investigation of Police Affairs, 2019a). Kuzey İrlanda örneğinde Adalet Bakanlığına (Northern Ireland Assembly, 2016: 5) başvurulabilmektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Sorumluluklarının farkında ve hesap verebilir bir kolluk hizmeti için etkili bir şikâyet mekanizmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Söz konusu sistemin yokluğunda, şikâyetlere ilişkin soruşturma başlatılması mümkün olmayacak, şikâyetlere ilişkin herhangi bir işlem tesis edilmemesi de kolluk hizmetlerinde iyileşme ve gelişmeyi sağlayacak öğrenme fırsatlarını ve geri bildirimleri engelleyecektir. Resmi bir şikâyetin olmayışı, suçlunun cezasız kalmasına ve sonuç olarak da kolluk kuvvetlerine yönelik güven kaybına yol açabilecektir. Dolayısıyla, bir şikâyet mekanizmasının amacı suçluların cezasız kalmasını önlemek ve kamuoyunun kolluk kuvvetlerine olan güvenini artırmaktır.

Alanyazın incelendiğinde kolluk şikâyet sisteminin temel işlevlerinin, kolluk kuvvetlerine yönelik şikâyetlerin bağımsız ve tarafsız bir şekilde ele alınması; kolluğun uygun olmayan davranışlarının tanımlanması ve gerektiğinde yaptırım uygulanması yönünde önerilerde bulunulması; yapılan hatalardan ders alınması ve kolluk politikalarına bu doğrultuda yön verilmesi olarak sıralanabildiği görülmektedir. Bağımsız bir şikâyet mekanizmasının bulunması hesap verebilirliğin sağlanmasında ve kolluk teşkilatına yönelik kamu güveninin temin edilmesinde olumlu etkiler yaratacak; şikâyetlerin bağımsız, tarafsız, etkili ve adil bir şekilde soruşturulmasına, kolluk kuvvetlerinin hatalarından ders çıkarmasına, soruşturmanın - tamamen bağımsız ve etkili bir şekilde yapılsa bile - halk tarafından bağımsız olmadığı yönündeki algılanma riskinin önlenmesine imkân verecektir.

Araştırma kapsamında incelenen kurumların görev ve yetkilerinin, kuruluş yapılarının ve şikâyet süreçlerinin farklılaştığı görülmektedir. Bu kapsamda İskoçya ve Macaristan haricindeki diğer ülke örneklerinde söz konusu birimler çeşitli durumlarda kendi inisiyatiflerinde soruşturma başlatmaya yetkilidir. Macaristan örneği hariç olmak üzere arama, el koyma, şüpheli şahsın alıkonulması, belge ve diğer kanıtlara erişim hakkı gibi konularda çeşitli ölçülerde kolluk yetkilerine sahiptir. Kenya ve Yeni Zelanda örneklerinde bağımsız ölümle veya ağır yaralanma ile sonuçlanan vakaların, Güney Afrika örneğinde ise söz konusu birimin görev alanına giren vakaların kolluk tarafından bildirilmemesinin suç olarak düzenlenmesi; İngiltere ve Galler, Kanada, Danimarka, Belçika, Macaristan, Güney Afrika ve Kuzey İrlanda örneklerinde şikâyete ilişkin yapılan önerilere kolluk teşkilatları tarafından uyulmaması halinde kolluk teşkilatlarınca izahatta bulunmanın zorunlu olması; İngiltere ve Galler, Kanada, Danimarka, İrlanda ve Kuzey İrlanda örneklerinde basit nitelikteki şikâyetlerin uzlaşma ile çözülmesi; Belçika, Güney Afrika, Kenya ve Yeni Zelanda'da söz konusu kurumlara gerekli ödeneklerin Meclis tarafından tahsis edilmesi; Belçika örneğinde ilgili Kurumun parlamentoya karşı, İngiltere ve Galler örneğinde İçişleri Bakanlığı aracılığıyla, Kuzey İrlanda örneğinde ise Adalet Bakanlığı aracılığıyla yine parlamentoya karşı sorumlu olması; Güney Afrika, Kenya, Lüksemburg ve Yeni Zelanda örneklerinde ilgili kurumların kendilerine has kuruluş yasalarının bulunması; Belçika ve Macaristan örneklerinde parlamento, Kenya

örneğinde ise özel olarak oluşturulmuş bir seçim kurulu aracılığıyla yapılan üye atamaları bağımsız kolluk şikâyet mekanizmalarının etkililiğini artıracak niteliktedir. Bu bağlamda ‘bağımsız, tarafsız ve sivil yapı’ ilkelerine uygun uygulama örnekleri olmakla birlikte, araştırma kapsamında incelenen ülkelerde sistemin etkililiğini artıracak birtakım reformlara ihtiyaç bulunduğu anlaşılmaktadır.

Kolluk kuvvetlerinin gözetim ve denetiminden sorumlu ve kolluk hiyerarşisi içerisinde yer almayan dış denetim mekanizmalarının öncelikle ülke dinamiklerine uygun, siyasi etkilerden arındırılacak ve ihtiyaçları karşılayacak şekilde yapılandırılması gerekmektedir. Ayrıca kurulan birimlerin görev ve yetki alanlarının net bir şekilde belirlenmesi; kolluk kuvvetlerinin bağlı olduğu bakanlığın hiyerarşisi altında bulunmaması; kendine has kuruluş yasalarına sahip olması; yeterli soruşturma yetkileriyle donatılması; kamuoyu desteğinin, siyasi desteğin ve sivil toplum katılımının sağlanması; birimler tarafından yapılan önerilere uyulmasını sağlayacak bir sistem geliştirilmesi; yeterli mali kaynağa ve nitelikli insan kaynağına sahip olması; bağımsız ve tarafsız olması önem arz etmektedir. Bu hususlar sağlanmadığı takdirde söz konusu birimlerin etkili görev yürütemeyeceği değerlendirilmektedir. Kolluk kuvvetleri aleyhindeki şikâyetleri bağımsız ve tarafsız bir şekilde soruşturacak bir yapının kurulmasında veya hâlihazırda mevcut bir kurumda birtakım reformlar yapılmasında sistemin güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya konulması ve aynı alanda faaliyet yürüten dünya örneklerinin incelenmesi fayda sağlayacaktır.

Çalışmanın, ‘bağımsızlık, tarafsızlık, şeffaflık ve uzmanlık’ kavramlarına dikkat çekerek kolluk kuvvetlerinin denetimi ve gözetimi özelinde “Türk Kamu Yönetiminde Denetim” konusuna katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Araştırma kapsamında incelenen ve bağımsız kolluk şikâyet sistemlerinin etkililiğini artıracığı değerlendirilen kriterler, Türkiye’de 6713 sayılı kanun ile kolluk kuvvetleri aleyhindeki şikâyetleri bağımsız ve tarafsız bir şekilde araştırmak niyetiyle kurulan Kolluk Gözetim Komisyonu’nun kuruluş yapısının, görev ve yetkilerinin ve şikâyet sürecinin iyileştirilmesine yönelik reformlarda dikkate alınmalıdır. Ayrıca araştırma kapsamında olmayan dünya örneklerini inceleyecek çalışmalara ihtiyaç bu-

lanmaktadır. Böylelikle bağımsız kolluk şikâyet mekanizmalarına ilişkin daha kapsamlı değerlendirmeler yapılabilecektir. Türkiye’de faaliyet yürüten kolluk kuvvetlerini ilgilendiren mevzuatı sivil gözetim kapsamında değerlendirecek ve iyileştirecek çalışmalar fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ACT XXXIV OF 1994 ON THE POLICE. (1994). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?dbnum=1&docid=99400034.TV&mahu=1> (Erişim Tarihi: 02.04.2020)

AJILORE, Olugbenga (2018). “**Are Civilian Oversight Agencies Actually Holding Police Accountable?**”, <https://www.urban.org/urban-wire/are-civilian-oversight-agencies-actually-holding-police-accountable> (Erişim Tarihi: 03.03.2020)

ALTUNTOP, Serkan (2015b). “Kamu Güvenliğini Sağlamada Kolluğun Aşırı Güç Kullanma Sorunsalı”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:14, Sayı:4, ss. 873-904.

AMNESTY INTERNATIONAL (2015). “**Police Oversight Short Paper Series No. 2**”, Amnesty International Dutch section Police and Human Rights Programme, Holland.

ATTARD, Barbara & Olson, Kathryn (2013). “**Overview of Civilian Oversight of Law Enforcement in the United States**”, Accountability Associates, <http://accountabilityassociates.org/wp-content/uploads/Oversight-in-the-US-%E2%80%A6FINAL.pdf> (Erişim Tarihi: 14.03.2020)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İŞKENCEYE KARŞI SÖZLEŞME (1984). “**Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme**”, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 39/46.

BOER, Monica den (2008). “**Police Oversight Mechanisms in Europe: Towards a Comparative Overview of Ombudsmen and Their Competencies**”, Asia-Europe Democratisation and Justice Series, 23-63.

COMMITTEE P (2019a). “**About Complaint Handling**”, <https://comitop.be/faq.html#complaint> (Erişim Tarihi: 07.03.2020)

COMMITTEE P (2019b). "Our Missions", <https://comitep.be/missions.html> (Erişim Tarihi: 25.02.2020)

COMMITTEE P (2019c). "Who Is Monitored?", <https://comitep.be/who-is-monitored.html> (Erişim Tarihi: 21.02.2020)

CPT REPORT, (2014), "**Report to the Danish Government on the visit to Denmark carried out by the CPT**", <https://rm.coe.int/168069570e> (Erişim Tarihi: 19.03.2020)

CRCC (2019). "Complaint and Review Process", <https://www.crcc-ccetp.gc.ca/en/complaint-and-review-process> (Erişim Tarihi: 21.04.2020)

EPAC (2011). "**Police Oversight Principles**", European Partners Against Corruption.

GARDA OMBUDSMAN (2019). "How Is Informal Resolution Done?", <https://www.gardaombudsman.ie/about-gsoc/faqs/engage-informal-resolution/> (Erişim Tarihi: 24.02.2020)

GARDA SIOCHÁNA ACT (2005). <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2005/act/20/enacted/en/html> (Erişim Tarihi: 22.04.2020)

GENERAL INSPECTORATE OF THE POLICE ACT (2018). <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2018/07/18/a623/jo> (Erişim Tarihi: 29.03.2020)

GİRİTLİ, İsmet, Pertev Bilgen, Tayfun Akgüner ve Kahraman Berk (2015). *İdare Hukuku*, Der Yayınları, İstanbul.

GOLDSTEIN, Herman (1977). "Policing a Free Society", Cambridge, Mass: Ballinger Pub. Co. Univ. of Wisconsin Legal Studies Research Paper No. 1349'den aktaran Altuntop, Serkan (2015a). "Hesapverebilirlik Bağlamında Kolluğun Sivil Denetimi: Sivil Gözetim Kurulları", *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt 33, 35-65.

GOVERNMENT OF CANADA (2018). “Opportunities-Selection Processes”, <https://appointments.gc.ca/slctnPrcls.asp?menu=1&lang=eng&SelectionProcessId=E283BFAC-0072-4655-A779-749CD51A597A> (Erişim Tarihi: 06.04.2020)

GSOC (2019). “GSOC’s Functions”, <https://www.gardaombudsman.ie/about-gsoc/gsoacs-functions/> (Erişim Tarihi: 08.04.2020)

HOME OFFICE - IOPC FRAMEWORK AGREEMENT (2019). https://policeconduct.gov.uk/sites/default/files/Documents/Who-we-are/Our-Policies/IOPC_HomeOffice_Framework_Agreement.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

HOUSE OF COMMONS NORTHERN IRELAND AFFAIRS COMMITTEE (2005). “The Functions of the Office of the PONI”, <https://publications.parliament.uk/pa/cm200405/cmselect/cmniaf/344/344.pdf> (Erişim Tarihi: 10.02.2020)

IGP (2018). “General Organisation Chart”, <https://igp.gouvernement.lu/en/service/organigramme/organigramme-general.html> (Erişim Tarihi: 18.04.2020)

IGP LEGALITY CONTROL (2018). <https://igp.gouvernement.lu/en/service/attributions/controle-legalite.html> (Erişim Tarihi: 18.04.2020)

INDEPENDENT POLICE COMPLAINTS AUTHORITY (2012). “Organisational Structure”, <http://www.politiklagemyndigheden.dk/english/organisational-structure> (Erişim Tarihi: 19.03.2020)

INDEPENDENT POLICE COMPLAINTS BOARD (2019). <https://ipcan.org/members/independent-police-complaints-board> (Erişim Tarihi: 05.02.2020)

IOPC (2018). “A Guide to IOPC Independent Investigations”, <https://www.policeconduct.gov.uk/sites/default/files/Documents/Investigations/>

our-investigations-a-guide-to-IOPC-independent-investigations.pdf (Erişim Tarihi: 15.04.2020)

IOPC (2019a). “Investigation Summaries And Learning Recommendations”, <https://www.policeconduct.gov.uk/investigations/investigation-summaries-and-learning-recommendations> (Erişim Tarihi: 24.04.2020)

IOPC (2019b). “Who We Are”, <https://www.policeconduct.gov.uk/who-we-are> (Erişim Tarihi: 04.04.2020)

IOPC (2019c). “Make a Complaint”, <https://policeconduct.gov.uk/complaints-and-appeals/make-complaint> (Erişim Tarihi: 19.04.2020)

IOPC (2019d). “Our Investigations”, <https://www.policeconduct.gov.uk/investigations/our-investigations> (Erişim Tarihi: 24.04.2020)

IPCA (2019). “Do You Want to Complain About the Police?”, http://www.politiklagemyndigheden.dk/media/6447/booklet_-_do_you_want_to_complain_about_the_police.pdf (Erişim Tarihi: 28.04.2020)

IPCA ACT (1988). <http://www.legislation.govt.nz/act/public/1988/0002/latest/DLM126222.html> (Erişim Tarihi: 05.04.2020)

IPCA LEGISLATION. (2017). “Legislation and Accountability” <https://www.ipca.govt.nz/Site/about-us/Legislation-and-Accountability.aspx> (Erişim Tarihi: 22.04.2020)

IPID ACT (2011). https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/a12011.pdf (Erişim Tarihi: 28.03.2020)

IPOA ACT (2012). https://www.policinglaw.info/assets/downloads/2012_Independent_Policing_Oversight_Authority_Act.pdf (Erişim Tarihi: 28.03.2020)

IPOA PROFILE (2019). <https://www.ipoa.go.ke/ipoa-profile/> (Erişim Tarihi: 29.03.2020)

KERSTETTER, Wayne (1985). “**Who Disciplines the Police? Who Should?**”, William A Geller, ed. *Police Leadership in America: Crisis and Opportunity*, American Bar Association, ss.149-182.

KOYUNCU, Erhan (2010). “İç Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetiminin Geliştirilmesi Projesi”, *İdarecinin Sesi Dergisi*, 142.

MALTA POLICE ACT (2017). <http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8686> (Erişim Tarihi: 15.04.2020)

MURPHY, Christopher & Mckenna, Paul. F. (2014). “**Police Investigating Police: A Critical Analysis of the Literature**”, <https://www.crc-cetp.gc.ca/en/police-investigating-police-critical-analysis-literature#toc4> (Erişim Tarihi: 21.04.2020)

NEW ZEALAND IPCA (2017). “What We Do”, <https://www.ipca.govt.nz/Site/about-us/What-we-do.aspx> (Erişim Tarihi: 17.03.2020)

NORTHERN IRELAND ASSEMBLY (2016). “**Issues Relating to Public Services Ombudsmen and the PONI**”, http://www.niassembly.gov.uk/globalassets/documents/raise/publications/2016-2021/2016/executive_office/8716.pdf (Erişim Tarihi: 24.03.2020)

PARC (Police Assessment Resource Center) (2005). “**Review of National Police Oversight Models For The Eugene Police Commission**”, <https://www.eugene-or.gov/DocumentCenter/View/3802/Review-of-National-Police-Oversight-Models> (Erişim Tarihi: 17.04.2020)

PEREZ, Wayne (1994). **Common Sense About Police Review**, Temple University Press, Philadelphia.

PIRC (2014). “**A Guide for the Public on the Role of PIRC**”, <https://www.scotland.police.uk/assets/pdf/138327/147514/pirc-guide-for-the-public?-view=Standard> (Erişim Tarihi: 18.04.2020)

PIRC (2019), “Who We Are: The Executive Team”, <https://pirc.scot/about-us/who-we-are/> (Erişim Tarihi: 28.04.2020)

PIRC GUIDE FOR POLICE AND STAFF (2019). “**A Guide for Police and Staff on the Role of the PIRC**”, https://pirc.scot/media/4907/pirc_guide_for_police_and_staff_web.pdf (Erişim Tarihi: 27.04.2020)

POLICE COMPLAINTS SYSTEMS IN THE UK (2018). **Briefing Paper**, Number 02056, House of Commons Library.

POLICE OMBUDSMAN FOR NORTHERN IRELAND (2019). “Informal Resolution”, <https://www.policeombudsman.org/Information-for-Police-Officers/Informal-Resolution> (Erişim Tarihi: 27.04.2020)

POLICE OVERSIGHT MECHANISMS NOTE (2018). The Danish Institute for Human Rights, Denmark’s National Human Rights Institution, Denmark.

POLICE WATCHDOG, (2018), “Information Brochure, the Standing Police Monitoring Committee”, <https://comitep.be/document/doc-download/brochure%20English.pdf> (Erişim Tarihi: 21.04.2020)

PONI (2017). “**Annual Report & Accounts**”, <https://www.policeombudsman.org/PONI/files/59/59a07a61-6d31-4190-b639-6d4333ca7dd0.pdf> (Erişim Tarihi: 19.04.2020)

PRENZLER, Tim & Ronken, Carol (2001). “Models of Police Oversight: A Critique”, **Policing and Society**, 11(2), 151-180.

RCMP ACT (1985). <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/R-10/> (Erişim Tarihi: 04.04.2020)

REPORTING OFFENCES (2019). “Reporting Offences to the Bureau”, <http://www.spesialenheten.no/English/Information/Reportingoffences.aspx> (Erişim Tarihi: 28.03.2020)

ROACH, Kent (2014). “Models of Civilian Police Review: The Objectives and Mechanisms of Legal and Political Regulation of the Police”, **Criminal Law Quarterly**, 61, 29-73.

SMITH, Graham (2010). “Every Complaint Matters: Human Rights Commissioner’s Opinion Concerning Independent and Effective Determination of Complaints Against the Police”, **International Journal of Law, Crime and Justice**, 38(2), 59-74.

SMITH, Graham (2014). “**International Police Complaints Reform**”, 2014, 1-9.

THE COMPETENCE OF THE BOARD (2014). “The Competence and the Procedure of the Board”, https://www.repate.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=84&Itemid=173&lang=en (Erişim Tarihi: 21.02.2020)

THE NORWEGIAN BUREAU FOR THE INVESTIGATION OF POLICE AFFAIRS. (2019a). “Case Processing at Two Levels”, <http://www.spesialenheten.no/English/Caseprocessing.aspx> (Erişim Tarihi: 14.04.2020)

THE NORWEGIAN BUREAU FOR THE INVESTIGATION OF POLICE AFFAIRS (2019b). “Information”, <http://www.spesialenheten.no/English/Information/Aboutus.aspx> (Erişim Tarihi: 14.04.2020)

THE POLICE COMPLAINTS SYSTEM, (2018), “Information for Police Officers”, https://policeconduct.gov.uk/sites/default/files/Documents/info-for-police/the-police-complaints-system-information-for-police-officers_IOPC.pdf (Erişim Tarihi: 13.04.2020)

THE POLICE OMBUDSMAN (2019). “Corporate Governance”, <https://www.policeombudsman.org/About-Us/Corporate-Governance> (Erişim Tarihi: 16.04.2020)

UNHRC (2010). **“Report of the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions”**.

UNODC (2011). **“Handbook on Police Accountability, Oversight and Integrity”**, Criminal Justice Handbook Series UN Publications, ABD.